

חסל שקלים

פר ח סוכה פר א
זה שהיא גבוהה מעשרים אמה
לה וי יהודה מכשיר ושאינה
ה טפוחים ושואק לה שלוש
אונה מרתבה מעילתה פסוק
בה הישנה בית שמי פוסק
לל מכשירין אי זה היא
שאה קודם לחג שלוש
אה לשם החג אפילו מ
עודה ג העשה סוכה
לן מלו עשאה בתוך הב
בי סוכה העליונה כשי
ה פסולה ר יהודה או
ים בעליונה התחתונה
עליה סדין מפני החג
ה מפני הנשר או טפר
הקי נוף פסולה אנלפת
נקלוטי המטה ה הז
ות הגפן ואת הדלעת ואת
הם וסיסך על גבן פסולה
סיכון הרבה מהן או שקי
מה זה הכלל רבו שהוא מק
מאה אם אין גדולין מזה
אין מטכבין בו ו חבלי ק



משנת תנאים



משנה ותוספתא
סוכה

מוגהות ומנוקדות על פי כתבי יד

משנת תנאים

משנה מסכת סוכה

על פי כתב יד קויפמן

ועליה

התוספתא

היא משנת רבי חייא

מוגהות ומנוקדות בידי הרב דן בארי

סידר והוציא לאור

דוד ברוקנר

©

כל הזכויות על הוצאה זו שמורות למוציא לאור
ניתן לצלם, להעתיק ולהפיץ בכל דרך שהיא, שלא למטרות רווח

הזכויות על הטקסט המנוקד של המשנה והתוספתא שייכות לרב דן בארי,
ומותר לעשות בו שימוש בכפוף לגילוי דעתו המופיע במרשתת.

עימוד: שמעון בן-שחר

עיצוב כריכה: שולמית פיניש

תמונת כתב יד קויפמן מתוך האתר <http://kaufmann.mtak.hu>

לפניות בענייני תוכן אפשר ליצור קשר בטלפון 050-5660061,

או בדוא"ל dtbrukner@gmail.com


עריכה והגהה
דוד ברוקנר | 050-5660061

נתניה, תשע"ח

פתיחה

מוגשת בזאת מסכת סוכה, בחיבור התוספתא על המשניות. נוסח המשנה והתוספתא תוקן על ידי הרב דן בארי על פי כתב יד קויפמן (למשנה, מן המאה ה-11 לסה"נ) וכתב יד וינה (לתוספתא, מן המאה ה-14 לסה"נ). מהדורת התוספתא תוקנה גם על פי הערותיו של ר"ש ליברמן. אין מדובר במהדורה מדעית, וייתכנו שינויים קלים מן המקור עקב טעמים שונים. במהדורה זו נוספו מעט הערות שוליים, לציון חלק מהגהות הגר"א על הנוסח, וכן להבהרת קשיים העלולים לעלות בקריאה פשוטה.

אין מטרת המהדורה לאפשר לימוד ברור ומעמיק, אלא לסדר את דברי התוספתא בצורה בהירה וקולחת לפני הקורא-הלומד בהתאמה מרבית אל המשניות, כדי להכירה וכדי לסייע בשילובה על סדר לימוד המשניות והתלמוד.

ללימוד והעמקה בתוספתא ראוי לילך בכמה דרכים, ובהן לימוד המפרשים המסודרים עליה בסוף כרכי התלמוד הבבלי, התחקות אחרי אזכוריה בתלמודים (בעזרת הציונים המופיעים ב'מצפה שמואל', הנדפס במהדורתה שבגמרות), וכן עיון בחיבורי האחרונים בני הדור הקודם (המצויים גם בספריה הוירטואלית שבאתר halachabrura.org).

אני מודה לרב דן על כל הטובה שתקן והניח לפנינו, וכן לחבריי ולמוריי בעבודתי הנוכחית שהאירו את עיניי בדרכי לימוד המשניות.

תודה לשמעון ולשולמית, אנשי המקצוע שעשו בהתקנת החוברת, על ההדר, הזיו והנוי שנתנו לדברים, כמו גם על הזמינות והחיוך התמידיים, ועל כל מה שמעבר. לאישה שלצידי, תחיה, תודה מיוחדת על העידוד ועל השותפות בדרך. יהי רצון שנזכה לראות טובה וברכה בכל עמלנו.

ברקע ההתעוררות להוצאת החוברות על התוספתא ניצב זיכרון דמותו היקרה מאוד של אחי, יהודה מאיר, שעסק בתורה ובמשנה בשקידה ובאהבה. יהיה הלימוד העולה מהוצאת חוברת זו, ופירותיו הטובים, לעילוי נשמתו הטובה והאהובה.

אני תפילה שחוברת זו תוסיף ללומדים, ותרכה אורה של תורה.

הַעֲמִידֵנוּ מִלְּכָנוּ לְחַיִּים טוֹבִים וְלְשָׁלוֹם, וּפְרוֹשׁ עֲלֵינוּ סֶכֶת שְׁלוֹמָךְ,
וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִהֲרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ.

דוד ברוקנר

מנחם-אב תשע"ח



מסכת סוכה



פרק א

משנה א

סכה שהיא גבוהה מעשרים אמה פסולה;

ורבי יהודה מכשיר.

ושאינה גבוהה עשרה טפחים, ושאינ לה שלוש דפנות, ושחמתה מרבה מצלתה – פסולה.

סכה הישנה – בית שמי פוסלין, ובית הלל מכשירין.

אי זו היא הישנה? כל שעשאה קדם לחג שלשים יום.

ואם עשאה לשם החג, אפלו מתחלת השנה, כשרה.

[א, א] סכה שהיא גבוהה

למעלה מעשרים אמה,

פסולה.

ורבי יהודה מכשיר.¹

אמר רבי יהודה:

מעשה בסכת הלני,

שהיתה גבוהה מעשרים אמה,

והיו זקנים ונכנסין ויוצאין אצלה,

ולא אמר אחד מהן דבר.

אמרו לו:

מפני שהיא אשה,

ואשה אין חיבת בסכה.

אמר להם:

והלא שבעה בנים תלמידי חכמים היו לה,²

וכלן שרויין בתוכה!

[א, ב] סכה שחמתה מרבה מצלתה,

פסולה.

במי דברים אמורים? מלמעלה,

אבל מן הצדדין,

אפלו כלה מלאה חמה, כשרה.³

[א, ג] סכה על גבי מטה ועל גבי אילן

שהן גבוהה עשרה טפחים,

אם היתה צלתה מרבה מחמתה,

כשרה, ואם לאו, פסולה.

[א, ד] סכת הרועין, סכת הקציץ,

וסכה גזולה, פסולה.⁴

1. הגר"א הוסיף כפי הבבלי ב ע"ב: "ער ארבעים וחמישים אמה".

2. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "והלא שבעה בנים היו לה, ועוד – כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים".

3. הגר"א הוסיף כפי הבבלי ז ע"ב: "מפני שאמרו חמתה מחמת סיכוך ולא מחמת דפנות. רבי יאשיה אומר: אף מחמת דפנות".

4. הגר"א הגיה תחת משפט זה כפי הבבלי ח ע"ב: "סוכת רקב"ש – סוכת רועים, סוכת קייצים, סוכת בורגנין, סוכת שומרי פירות, סוכה מכל מקום – כשרה, ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה".

משנה ב

העוֹשֶׂה כְּתוֹ תַּחַת הָאֵילָן, כְּאִלוֹ עֲשָׂאָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת.
 סִכָּה עַל גְּבֵי סִכָּה – הָעֵלְיוֹנָה כְּשֶׁרָה, וְהַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה.
 רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: אִם אֵין דִּיּוּרִים בְּעֵלְיוֹנָה, הַתַּחְתּוֹנָה כְּשֶׁרָה.

משנה ג

פָּרַס עָלֶיהָ סְדִין מִפְּנֵי הַחֲמָה, אוֹ תַּחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, אוֹ שִׁפְרָס עַל גְּבֵי הַקְּנוֹף –
 פְּסוּלָה.
 אָבֵל פְּרוֹס הוּא עַל נִקְלִיטֵי הַמָּטָה.⁵

משנה ד

הַדְּלָה עָלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן, וְאֶת הַדְּלָעַת, וְאֶת הַקְּסוֹס, וְסִכַּף עַל גִּבֵּן – פְּסוּלָה.
 אִם הָיָה סִכּוֹף הַרְבֵּה מִמֶּנּוּ, אוֹ שִׁקְצָצָן – כְּשֶׁרָה.
 זֶה הַכֵּלָל: דְּבַר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טְמְאָה, אִם אֵין גְּדוּלָּיו מִן הָאָרֶץ, אֵין מְסַכְּכִין בוֹ.

- | | |
|--|--|
| [א, ו] בַּקְּנִים וּבְדוֹקְרָנִין,
אָף עַל פֵּי מַדְבִּיקָן זֶה לְזָה, כְּשֶׁרָה.
סִכָּה בְּשִׁבְלִין, ⁷
אִם הָיָה הַקֶּשׁ מְרֻבָּה עַל הַדָּגָן,
כְּשֶׁרָה, וְאִם לֹא, פְּסוּלָה.
רַבִּי יוֹסֵה בִּי רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: ⁸
סִכָּה בְּבִלְאֵי כְּלִים, כְּשֶׁרָה. | [א, ז] סִכָּה בַּחֲבָלִים וּבַפְּקִיעֵי עֵמִיר,
כְּשֶׁרָה. ⁶
[א, ה] סִכָּה בַּחוּצָנֵי פֶּשֶׁתָּן, כְּשֶׁרָה;
בְּעִנְיַי פֶּשֶׁתָּן, פְּסוּלָה.
[א, ו] סִכָּה בַּחֲבָלִים וּבַפְּקִיעֵי עֵמִיר הַשְּׂדֵה, סִכָּה בַּחוּצָנֵי פֶּשֶׁתָּן – כְּשֶׁרָה.
[א, ז] גֶּרֶס דִּין זֶה (עַד "וְאִם לֹא פְּסוּלָה") כְּפִי הַמּוֹפִיעַ בְּבַבְלֵי יַג ע"ב: "סוֹכֵי תַּאנִּים וּבַהֲן תַּאנִּים, פְּרִכְלִין וּבַהֲן עֲנָבִים, קֶשֶׁן וּבַהֲן שְׂבִלִים, מַכְבֻּדוֹת וּבַהֲן תַּמְרִים, כּוֹלֵן אִם פְּסוּלַת מְרֻבָּה עַל הָאוּכְלִין – כְּשֶׁרָה, וְאִם לֹא – פְּסוּלָה. אַחֲרַיִם אוֹמְרִים: עַד שִׁיְהִיָּה קֶשֶׁן מְרֻבֵּין עַל הַיְדוּת וְעַל הָאוּכְלִין"
[א, ז] גֶּרֶס: "סִכָּה בְּבִלְאֵי בַגְדִים פְּסוּלָה, וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה מְכַשֵּׁר" (ראו בְּבַבְלֵי טז ע"א). |
|--|--|

5. הגר"א הוסיף כאן את המופיע בגרסתנו להלן הלכה ז, כפי הנוסח המובא בבבלי י ע"א: "סיככה כהלכתה ועטרה במקרים וסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזין, שקדין, אפרסקין ורמונים, פרכילי ענבים ועטרות של שיבולין, יינות שמנים וסלתות – אסור להסתפק מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג. ואם התנה עליהן, הכל לפי תנאו".
 6. הגר"א גרס תחת המילה "כשרה" את המילה "השדה", ולגרסתו (כפי גרסת הדפוס, שהלכות אלה מחוברות בה) התוספת נקראת כך: "סיככה בחבלים ובפקיעי עמיר השדה, סככה בחוצני פשתן – כשרה".
 7. הגר"א גרס דין זה (עד "וְאִם לֹא פְּסוּלָה") כְּפִי הַמּוֹפִיעַ בְּבַבְלֵי יַג ע"ב: "סוֹכֵי תַּאנִּים וּבַהֲן תַּאנִּים, פְּרִכְלִין וּבַהֲן עֲנָבִים, קֶשֶׁן וּבַהֲן שְׂבִלִים, מַכְבֻּדוֹת וּבַהֲן תַּמְרִים, כּוֹלֵן אִם פְּסוּלַת מְרֻבָּה עַל הָאוּכְלִין – כְּשֶׁרָה, וְאִם לֹא – פְּסוּלָה. אַחֲרַיִם אוֹמְרִים: עַד שִׁיְהִיָּה קֶשֶׁן מְרֻבֵּין עַל הַיְדוּת וְעַל הָאוּכְלִין"
 8. הגר"א גרס: "סככה בבילאי בגדים פסולה, ורבי יוסי ברבי יהודה מכשיר" (ראו בבבלי טז ע"א).

משנה ה

חבלי קש וחבלי עצים וחבלי זרדים, אין מספכין בהן.
אם התירן כשרות.
וכלם כשרות לדפנות.

משנה ו

מספכים בנסרים, דברי רבי יהודה.
רבי מאיר אוסר.
נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים –
כשרה, ובלבד שלא יישן תחתיו.

אָבַל הַכֹּל מוֹדִים	[א, ז] מִסְפָּכִין בְּנִסְרִים.
שָׂאם יֵשׁ בְּנִסֵּר אַרְבַּעַת טַפְחִים,	דְּבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה.
שִׁיחָא בֵּינוּ לְבֵין חֲבָרוּ כְּמִלּוּאוּ.	וְחֻכְמִים אוֹסְרִין,
	עַד שִׁיחָא בֵּינוּ לְחֲבָרוּ כְּמִלּוּאוּ.
תֵּל הֵבֵה ¹⁰ אַגוּזִין הַפְּרִסְקָאוֹת וְרִמּוּנִים	אָמַר רַבִּי יְהוּדָה:
וּגְלוּסְקָאוֹת,	מַעֲשֵׂה בְּשַׁעַת סִכְנָה,
פְּרִכִּילֵי עֲנָבִים וְעֲטֻרוֹת שֶׁלִּשְׁבָּלִין,	שֶׁהֵינּוּ זוֹקְפִין סְלָמוֹת,
כְּשָׂרָה.	וּמִסְפָּכִין עַל גְּבִיחֵן נִסְרִים,
לֹא יֵאכַל מִהֶן,	וְיִשְׁנִים תַּחְתֵּיהֶן.
אֶפְלוּ בְּיוֹם טוֹב הָאֲחֵרוֹן שֶׁלְּחַג.	אָמְרוּ לוֹ:
וְאִם הִתְנַה עֲלֵיהֶן שִׁיאֲכַל מִהֶן בְּחַג, מִתֵּר.	אֵין שַׁעַת סִכְנָה רְאִיָּה.

9. הגר"א גרס תחת הלכה זו כפי המופיע בבבלי יד ע"ב: "סככה בנסרים של ארוז שאין בהן ארבעה – דברי הכל כשרה. יש בהן ארבעה – רבי מאיר פוסל, ורבי יהודה מכשיר. אמר רבי יהודה: מעשה בשעת הסכנה שהביאנו נסרים שהיה בהן ארבעה וסיככנו על גבי מרפסת וישבנו תחתיהן. אמרו לו: משם ראייה? אין שעת הסכנה ראייה."
10. הגר"א מחק הלכה זו מכאן, וגרסה (כפי הנוסח המובא בבבלי) לעיל הלכה ד.

משנה ז

תקרה שאין עליה מעזיבה,

רבי יהודה אומר:

משם בית הלל, או מפקפק או נוטל אחת מבנותים,

בית שמי אומר, מפקפק ונוטל אחת מבנותים;

רבי מאיר אומר: נוטל אחת מבנותים ואינו צריך לפקפק.

משנה ח

המקרה סכתו בשפודין או בארכות המטה,

אם יש רוח ביניהן כמותן, כשרה.

החוטט בגדיש לעשות לו סכה, אינה סכה.

משנה ט

המשלשל דפנות מלמעלן למטן, אם גבוהה מן הארץ שלשה טפחים, פסולה;

מלמטן למעלן, אם גבוהה מן הארץ עשרה טפחים, כשרה.

רבי יוסה אומר: כשם שמלמטן למעלן עשרה טפחין, כך מלמעלן למטן עשרה טפחין.

הרחיק את הסכך מן הדפנות שלשה טפחים, פסולה.

משנה י

בית שֶׁנִפְתַּח וְסִכּוֹךְ עַל גְּבִיּוֹ, אִם יֵשׁ בֵּין הַכֶּתֶל לְסִכּוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּסוּלָה.
וְכֵן בְּחֶזֶר שֶׁהִיא מְקַפֶּת אֶכְסַדְרָה.
סָפָה גְדוּלָה שֶׁהִקִּיפוּהָ בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְכִים בוֹ, אִם יֵשׁ תַּחְתּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּסוּלָה.

<p>וְהִגִּיעָה חֲמָה לְסָפָה. אָמַר לוֹ: מַהוּ לְפָרֵס עֲלֶיהָ סְדִין? אָמַר לוֹ: אֵין לָךְ כָּל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָעֵמִיד נְבִיא.¹⁴ הִגִּיעַ חֲמָה לְחֶזֶי סָכָה. אָמַר לוֹ: מַהוּ לְפָרֵס עֲלֶיהָ סְדִין? אָמַר לוֹ: אֵין לָךְ כָּל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט שֶׁלֹּא הָעֵמִיד שׁוֹפֵט, שֶׁבֶט יְהוּדָה וּבְגִימִין הָעֵמִידוּ מְלָכִים עַל פִּי נְבִיאִים. הִגִּיעַ חֲמָה לְרַגְלֵיו שֶׁלְרַבִּי לִיעֶזֶר,¹⁵ נָטַל אֶת הַסְּדִין וּפְרָסוֹ עַל גְּבִי סָכָה, וְהִפְשִׁיל רַבִּי לִיעֶזֶר אֶת רַגְלָיו וְהִלָּךְ לוֹ.</p>	<p>[א, ח] חֶזֶר גְּדוּלָה שֶׁמְקַפֶּת עִמּוּדִין, הָרִי עִמּוּדִין כְּדַפְנוֹת. עוֹשֶׂה אֶדָן אֶת חֶבְרוֹ דָּפֵן, כְּדִי שִׁיאֲכַל וַיִּשְׁתַּהוּ וְשִׁישֵׁן. וְלֹא עוֹד, אֲלֵא שֶׁאֲדָם זוֹקֵף אֶת הַמָּטָה, וּפּוֹרֵס עֲלֶיהָ סְדִין, כְּדִי שֶׁלֹּא תִכְנַס חֲמָה, לֹא עַל הָאֲכָלִים וְלֹא עַל הַמַּת. מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי לִיעֶזֶר, שֶׁאֵין עוֹשִׂין אֱהָלִים¹¹ כִּתְחִלָּה בְּיוֹם טוֹב, וְאֵין צְרִיךְ לוֹמַר בַּשַּׁבָּת.¹² וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: מוֹסִיפִין בַּשַּׁבָּת, וְאֵין צְרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב. [א, ט] מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה מְסַב בְּסִכְתּוֹ שֶׁלְיֹחֲנָן בֶּן אֱלֵעָאי בְּקִיסְרִיּוֹן,¹³</p>
--	---

11. הגר"א הגיה על פי הבבלי שבת קכה ע"ב ועוד: "אהל עראי".
12. בגרסת הדפוס (וכן ע"פ הגהת הגר"א) נוסף כאן, כפי הבבלי שם: "לא נחלקו אלא להוסיף, שרבי אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת, וחכמים אומרים וכו'".
13. הגר"א גרס כפי הבבלי כו ע"ב: "ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי, ואמרי לה בקיסריון".
14. הגר"א הגיה כאן כפי הבבלי שם: "שלא העמיד ממנו שופט", ולחלן: "שלא יצאו ממנו נביאים".
15. הגר"א גרס כאן בסיום הדברים כפי הבבלי שם: "הגיע חמה למרגלותיו של רבי אליעזר, נטל יוחנן סדין ופירש עליה. הפשיל רבי אליעזר טליתו לאחוריו וירד [בבבלי: "ויצא"]. לא מפני שהפליגו בדברים, אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם".

משנה יא

העוֹשֶׂה סִכְתּוֹ כְּמִין צְרִיף, או שְׁסַמְכָה לַכֶּתֶל,
 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל, מִפְּנֵי שְׁאִין לָהּ גַּג; וְחֻכְמִים מְכַשִּׁירִין.
 מַחְצֵלֶת קִנִּים, מַחְצֵלֶת גְּדוּלָה,
 עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָבָה, מִקְבֵּלֶת טְמֵאָה וְאִין מְסַכְכִין בָּהּ;
 וְלִסְכוּךְ, מְסַכְכִים בָּהּ, וְאִינָה מִקְבֵּלֶת טְמֵאָה.
 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
 אַחַת גְּדוּלָה וְאַחַת קִטְנָה,
 עֲשָׂאָה לְשִׁכְיָבָה, מִקְבֵּלֶת טְמֵאָה וְאִין מְסַכְכִים בָּהּ;
 וְלִסְכוּךְ, מְסַכְכִים בָּהּ וְאִינָה מִקְבֵּלֶת טְמֵאָה.

[א, י] העוֹשֶׂה סִכְתּוֹ כְּמִין צְרִיף,	קִטְנָה, אִין מְסַכְכִין בָּהּ.
או שְׁסַמְכָה עַל הַכֶּתֶל,	שְׁלֻקְנִים וְשִׁלְחָף ¹⁶
מוֹדָה רַבִּי לִיעֶזֶר, שְׁאִם יֵשׁ בְּגָגָה טֶפַח, ¹⁶	גְּדוּלָה, מְסַכְכִין בָּהּ,
או שְׁהִיתָה גְבוּהָה מִן הָאֶרֶץ טֶפַח,	אֲרוּגָה, אִין מְסַכְכִין בָּהּ.
שְׁהִיא כְּשֶׁרָה.	רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בִּי רַבִּי יוֹסֵה אָמַר מִשֵּׁם אָבִיו:
מַחְצֵלֶת שְׁלַח־שִׁיפָה וְשִׁלְגָמִי ¹⁷	אֶף אֲרוּגָה מְסַכְכִין בָּהּ.
גְּדוּלָה, מְסַכְכִין בָּהּ;	וְכֵן הָיָה רַבִּי דוֹסָה אוֹמֵר כְּדָבְרָיו.

16. הגר"א גרס כפי הבבלי יט ע"ב: "שאם הגביה [בבבלי: "הגביהה"] מן הקרקע טפח או שהפליגה מן הכותל טפח".

17. קנה רך. והגר"א גרס "שיפה" תחת "חשיפה", וכפי הבבלי כ ע"א.

18. קנה קשה.

פרק ב

משנה א

הישן תחת המטה בסכה לא יצא ידי חובתו.

אמר רבי יהודה: נוהגין היינו, ישנים תחת המטות לפני הזקנים.

אמר רבי שמעון:

מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל, שהיה ישן תחת המטה, אמר רבן גמליאל

לזקנים:

ראיתם טבי עבדי, שהוא תלמיד חכמים, ויודע שעבדים פטורים מן הסכה, וישן לו

תחת המטה.

לפי דרכנו למדנו, שהישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו.

משנה ב

הסומך סתו לרעי המטה כשרה.

רבי יהודה אומר: אם אינה יכולה לעמד בפני עצמה, פסולה.

סכה המדבללת, ושצליתה מרבה מחמתה, כשרה.

והמעבה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה, כשרה.

משנה ג

העושה סכתו בראש העגלה, או בראש הספינה – כשרה, ועולין לה ביום טוב.
 בראש האילן או על גבי הגמל – כשרה, ואין עולין לה ביום טוב.
 שתים בידי אדם ואחת באילן, או שתים באילן ואחת בידי אדם –
 כשרה, ואין עולין בה ביום טוב.
 שלוש בידי אדם ואחת באילן – כשרה, ועולים לה ביום טוב.
 זה הפלל: כל שינטל האילן, והיא יכולה לעמוד, עולים לה ביום טוב.

כשרה, ואם לאו, פסולה.

[א, יא] סכך על גבי עגלה

שהיא גבוהה עשרה,¹⁹

רבי יוסה בי רבי יהודה אמר משם רבי יוסה:

[א, יג] וחכמים אומרים:

הישן תחת העגלה, כישן תחת המטה.

שתים כהלכתן, ושלישית אפלו טפח.

רבי שמעון אומר:

[א, יב] העמיד ארבעה קורות

שלישית כהלכתה²¹, ורביעית, אפלו טפח.

וסכך על גביהן,

רבי שמעון בן לעזר אומר משם רבי מאיר:

רבי יעקב אומר:

שתים בידי אדם ואחת באילן,

ורואין אותן שאם יחקקו,²⁰

כשרה, ועולין לה ביום טוב.

ויש בהן טפח על טפח, ועל רום טפח,

19. הגר"א הוסיף כאן, כפי המופיע במשנה, את דין הבונה סוכתו בספינה, על פי הבבלי כג ע"א: "או בראש הספינה – רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. מעשה ברבן גמליאל ורבי עקיבא שהיו באין בספינה, עמד רבי עקיבא ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה. אמר לו רבן גמליאל: עקיבא, היכן סוכתך?".

20. הגר"א הגיה על פי הנוסח בבבלי ד ע"ב: "ורואין אותן כל שיחקקו ויחלקו ויש בהן טפח לכאן וטפח לכאן – נידון משום דיומד. שהיה רבי יעקב אומר: דיומדי סוכה טפח".

21. הגר"א גרס כפי הבבלי ו ע"ב: "שלוש כהלכתן".

משנה ד

העושה סכתו בין האילנות, והאילנות דפנות, כשרה.
 שלוחי מצוה פטורים מן הסכה.
 חולים ומשמשיהם פטורין מן הסכה.
 אוכלים ושותים ערי חוץ לסכה.

משנה ה

מעשה שהביאו לפני רבן יוחנן בן זכאי לטעם את התבשיל,
 ולרבן גמליאל שתי כותבות ודלי שלמים.
 אמרו: "העלום לסכה!"
 וכשנתנו לו לרבי צדוק אכל פחות מכביצה, נטלו במפה ואכלו חוץ לסכה,
 ולא ברך אחריו.

[ב, ב] חולין ומשמשיהן פטורין מן הסכה. ולא חולה מסכן, אלא אפלו חש בראשו, אפלו חש בעינו. אמר רבן שמעון בן גמליאל: מעשה וחסתי בעיני בקיסריון, והתיר לי רבי יוסה בי רבי לישן אני ושמשי ²⁴ חוץ לסכה. אמר רבי: ²⁵ כשהיינו באין אני ורבי לעזר בי רבי צדוק, אצל רבי יוחנן בן נורי לבית שערים, ²⁶ והיינו אוכלין תאנים וענבים חוץ לסכה.	[א, א] שלוחי מצוה פטורין מן הסכה. אף על פי שאמרו: "אין שבחו שלאדם להניח את ביתו ברגל". מעשה ברבי אלעאי, שהלך אצל רבי לעזר ללוד: ²² אמר לו: מה זה אלעאי? אי אתה משובתי הרגל? לא אמרו "אין שבחו שלאדם להניח את ביתו ברגל", ²³ משם שנאמר (דברים טז, יז): "ושמחת בחגך"?
--	---

22. הגר"א הגיה כפי הבבלי כז ע"ב: "שהלך להקביל פני רבי אליעזר רבו בלוד ברגל".
 23. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "שהיה רבי אליעזר אומר: משבח אני את העלונים שאין יוצאים מבתיהם ברגל". ובבבלי ראייתו של רבי אליעזר מן הפסוק "ושמחת אתה וביתך" (דברים יד, כו), וכן גרסו כאן בכתב יד ערפורט, ובחזון יחזקאל הציע שאולי הכוונה ל"ושמחתם... אתם ובתיכם" (שם יב, ז).
 24. הגר"א הגיה כפי הבבלי כז ע"א: "ומשמשי".
 25. הגר"א לא גרס מדברי רבי ואילך כאן, אלא להלן הלכה ג לאחר דין שומרי העיר, ראו שם.
 26. בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ב נזכר שהיה זה כשבאו "מבית שיריון" (או: "שיריון") ללא שמו של רבי יוחנן, ובגורת הבבלי יומא עט ע"ב אמר רבי שהיה זה "כשהיינו לומדים תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע".

משנה ז

רבי אליעזר אומר: ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסכה, אחת ביום ואחת בלילה.
 וחכמים אומרים: אין לדבר קצבה, חוץ מזילי יום טוב הראשון בלבד.
 ועוד אומר רבי אליעזר: מי שלא אכל בלילי יום טוב הראשון, ישלים בלילי יום טוב האחרון.
 וחכמים אומרים: אין לדבר תשלומין,
 על זה נאמר (קהלת א, טו): "מעות לא יוכל לתקן, וחסרון לא יוכל להמנות".

משנה ז

מי שהיה ראשו ורבו בסכה, ושלחנו בתוך הבית –
 בית שמי פוסלין, ובית הלל מכשירין.
 אמרו בית הלל לבית שמי:
 מעשה שהלכו זקני בית שמי וזקני בית הלל לבקר את יוחנן בן החורוני,
 ומצאוהו ראשו ורבו בסכה, ושלחנו בתוך הבית.
 אמרו להם בית שמי: משם ראיה? אף הן אמרו לו:
 "אם בן היית נוהג, לא קימת מצות סכה מימיד".

<p>בחלונות שגבוהין עשרה טפחים, ומסככין על גביהן וישנין תחתיהן. פסל²⁷ היוצא מן הסכה גדון פסכה. שומרי העיר ביום, פטורין מן הסכה ביום וחיבין בלילה; שומרי העיר בלילה, פטורין בלילה וחיבין ביום; שומרי העיר בין ביום בין בלילה, פטורין בין ביום ובין בלילה.</p>	<p>[ב, ב] וכן היה רבי אומר: כל סכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות, פסולה. וחכמים אומרים: אפלו אין מחזקת אלא ראשו ורבו בלבד, קשרה. [ב, ג] מעשה באנשי ירושלים, שהיו משלשלין מטותיהן</p>
--	--

הולכי דרכים פטורין מן הסכה ביום ותיבין בלילה.
שומרי גנות ופרדסין בלילה ותיבין ביום.²⁸

אמר רבי לעזר בי רבי צדוק:²⁹
כשהייתי למד אצל יוחנן בן החורנית,
ראיתי שהוא אוכל פת חרבה,
שהיו שני בצרות.
באתי ואמרתי לאבא, ואמר לי:
"הילך זיתים לו!"
הולכתי לו זיתים,
נטלן והסתפל בהן וראן שהן לחין.
אמר:
"איני אוכל זיתים."
באתי ואמרתי לאבא. אמר לי:

"לך, אמר לו:
מגקבת היתה, כדברי בית הלל,
אלא שסתמוה שמרים".
להודיעך שהיה אוכל חליו בטהרה,
שאף על פי שהוא מתלמידי בית שמי,
לא היה נוהג אלא כדברי בית הלל.
לעולם הלכה כדברי בית הלל,³⁰
הרוצה להחמיר על עצמו
לנהוג כדברי בית שמי וכדברי בית הלל,³¹
על זה נאמר (משלי ב, יד):
"והכסיל בחשך הולך".
התופס קלי בית שמי וקלי בית הלל, רשע.
אלא אם כדברי בית שמי –
קקליהן וכחמריהן,
אם כדברי בית הלל –
קקליהן וכחמריהן.

28. הגר"א הגיה כפי הבבלי כו ע"ב: "פטורים בין ביום ובין בלילה"

29. הגר"א גרס לפני דברי רבי אלעזר ברבי צדוק את הקטע המתחיל במילים "אמר רבי", לעיל הלכה ב (וגרס "רבי יוחנן" בלבד, ללא המילים "בן נוריי"), עד "וישנין תחתיהן" שבהלכה ג, ולא גרס כאן את דין "פסל היוצא מן הסוכה".

30. הגר"א הוסיף כאן כפי הבבלי חולין מד ע"א: "והרוצה לעשות כדברי בית שמי עושה, כדברי בית הלל עושה".

31. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "מחומרי בית שמי ומחומרי בית הלל".

משנה ח

נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסכה.
 וכל קטן שאינו צריך לאמו חייב בסכה.
 מעשה שילדה כלתו שלשמי הזקן, ופחת את המעזיבה,
 וסכך על גבי המטה בשביל הקטן.

משנה ט

כל שבעת הימים, עושה אדם את סכתו קבע ואת ביתו ערי.
 ירדו גשמים, מאמתי מתר לפנות? משתסרח המקפה.
 מושלים אותו משל: למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג לקוניו,
 ושפך הקיתון על פניו.

בעלי בתי ישראל נמסרין למלכות:
 מפני כובשין שטרות פרועין,
 ומפני מלוה ברבית,
 ומפני שפוסקין צדקה ואין נותנין,
 ושספק בידן למחות ואינן ממחין.

[ב, ו] בזמן שהמאורות לוקין,
 סימן רע לאמות העולם.
 משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין,
 ושכללה והתקין בה את הסעודה,
 ואחר כך הכניס את האורחין.
 כעס עליהן, אמר לשמש,
 ונטל את הנר מלפניהן,
 ונמצאו כלן יושבין בחשכה.
 היה רבי מאיר אומר:

[ב, ד] היה אוכל בסכה,
 וירדו עליו גשמים, והלך ועמד לו,
 אף על פי שפסקו גשמים,
 אין מחיבין אותו לחזור, עד שיגמר.³²
 היה ישן בסכה,
 וירדו עליו גשמים, ועמד והלך לו,
 אף על פי שפסקו גשמים,
 אין מחיבין אותו לחזור, עד שיעור.³³

[ב, ה] מפני ארבעה דברים מאורות לוקין:
 מפני כותבי פלסטר,³⁴
 ומפני מעידי עדות שקר,
 ומפני מגדלי בהמה דקה,³⁵
 ומפני קוצצי אילנות טובות.
 מפני ארבעה דברים

32. הגר"א הוסיף כפי הבבלי כט ע"א: "סעודתו"

33. הגר"א גרס: "עד שיאור היום". וראו בבבלי כט ע"א, ובשולחן ערוך או"ח תרלט, ז וביאור הגר"א שם.

34. plastos – מזויף. כלומר: כתב של השמצה ועלילות דברים.

35. הגר"א הוסיף כפי הבבלי כט ע"א: "בארץ ישראל".

פרענות שלחרב באת לעולם;
 כמין שק,
 פרענות שלדבר ושלרעב באת לעולם.³⁷
 בזמן שלקו בכניסתן, פרענותן שוהא לבא;
 ביציאתן פרענות ממהרת לבא.
 ויש אומר חלוף דברים.
 אין לה כל אמה ואמה שלוקה,
 שאין אלהות שלה לוקין עמה,
 שנאמר (שמות יב, יב):
 "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'".
 בזמן שישאל עסוקין בתורה,
 אין דאגין מפל אלה,
 שנאמר (ירמיה י, ב):
 "כה אמר ה':
 אל דרך הגוים אל תלמדו,
 ומאתות השמים אל תחתו,
 כי יחתו הגוים מהמה".

בזמן שהמאורות לוקין,
 סימן רע לשונאיהן של ישראל,
 מפני שהן למודי מכות.
 משל לסופר שנכנס לבית הספר ואמר:
 "הביאו לי רצועה!"
 מי דואג?
 מי שהוא למוד להיות לוקה.
 בזמן שחמה לוקה,
 סימן רע לאמות העולם;
 לבנה לוקה, סימן רע לשונאיהם של ישראל,
 מפני שהגוים מוניין לחמה,
 וישאל מוניין ללבנה.
 בזמן שלוקה במזרח,
 סימן רע ליושבי מזרח;
 במערב, סימן רע ליושבי מערב;
 באמצע, סימן רע לעולם.
 בזמן שנהפכו³⁶ כמין דם,

36. הגר"א הוסיף כאן: "זיווה". ובבלי כט ע"א הגרסה: "פניו דומין לדם וכו'".

37. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "לשק – חיצוי רעב באין לעולם. לזו ולזו – חרב וחיצוי רעב באין לעולם".

פרק ג

משנה א

לולב הגזול והיבש, פסול. שלאֲשֶׁרָה וְשִׁלְעִיר הַנִּדְחָת, פְּסוּל.
 נִקְטָם רֵאשׁוֹ, וְנִפְרָצוּ עָלָיו, פְּסוּל.
 נִפְרְדוּ עָלָיו, כְּשֶׁר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יוֹגְדָנוּ מִלְמַעְלָן.
 וְצִנִּי הָרַ הַבְּרֻזִל כְּשֵׁרוֹת.
 כָּל לולב שֵׁישׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טַפְחִים כְּדִי לְנַעֲנֵעַ בּוֹ, כְּשֶׁר.

משנה ב

הַדָּס הַגְּזוּל וְהַיָּבֵשׁ, פְּסוּל. שְׁלֹאֲשֶׁרָה וְשִׁלְעִיר הַנִּדְחָת, פְּסוּל.
 נִקְטָם רֵאשׁוֹ, וְנִפְרָצוּ עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו, פְּסוּל;
 אִם מֵעֵטָן, כְּשֶׁר. אֵין מִמַּעֲטָין בְּיוֹם טוֹב.

משנה ג

עֲרֻבָה גְזוּלָה וַיִּבְשָׁה פְּסוּלָה. שְׁלֹאֲשֶׁרָה וְשִׁלְעִיר הַנִּדְחָת, פְּסוּלָה.
 נִקְטָם רֵאשָׁה, וְנִפְרָצוּ עָלֶיהָ, וְהַצְפָּצְפָּת, פְּסוּלָה.
 כְּמִישָׁה וְשִׁנְשָׁרוֹ מִקְצָת עָלֶיהָ וְשִׁלְבַעַל, כְּשֶׁרָה.

- | | |
|---|--|
| אֵי זֶהוּ צִפְצָפָּה? הַעֲשׂוֹי כְּמִין מִסֵּר. | [ב, ז] לולב העשוי כמין חרות, ³⁸ |
| אֵי זֶהוּ עֲרֻבָה כְּשֶׁרָה? | אוֹ שֶׁנִּפְרָצוּ רֵב עָלָיו, פְּסוּל. |
| קִנְיָה שְׁלָה אָדָם וְעָלָה שְׁלָה אָרֶךְ. | |
| אֵי זֶהוּ עֲרֻבָה פְּסוּלָה? | עֲרֻבָה שְׁלַבַעַל וְשִׁלְהָרִים, כְּשֶׁרָה. ³⁹ |
| קִנְיָה שְׁלָה לְבָן וְעָלָה שְׁלָה עֵגֶל. | אִם כֵּן, לְמָה נֶאֱמַר "עֲרֻבֵי נַחַל"? |
- פֶּרֶט לְצִפְצָפָּה.

38. הגר"א הגיה כפי הבבלי לא ע"ב-לב ע"א: "לולב כפוף, קרוץ, סדוק, עקום דומה למגל – פסול. חרות – פסול, דומה לחרות – כשר".

39. הגר"א גרס תחת משפט זה כפי הבבלי לג ע"ב: "'ערבי נחל' – אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מניין? תלמוד לומר 'ערבי נחל', מכל מקום. אם כן וכו'". ולהלן על פי הנוסח המופיע שם לד ע"ב ובירושלמי פ"ג ה"ג: "פרט לצפצפה. איזהו ערבה ואיזהו צפצפה? ערבה קנה שלה ועלה שלה משוך ופיה חלק, צפצפה קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה דומה למגל".

משנה ד

רבי ישמעאל אומר: שלשה הדסים ושתי ערבות, לולב אחד ואתרוג אחד; אפלו שנים קטומים ואחד שאינו קטום.
 רבי טרפון אומר: אפלו שלשתן קטומים.
 רבי עקיבה אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד, כך הדס אחד וערבה אחת.

<p>רבי טרפון אומר: באמה בת חמשה טפחים. ארבעת מינין הללו, כשם שאין פוחתין מהן, כך אין מוסיפין עליהן.</p>	<p>[ב, ח] הדס וערבה שנקטמו, ותמרות עולות מתוכה, כשרות. שעור הדס וערבה, שלשה טפחים, ולולב ארבעה.</p>
---	--

משנה ה

אתרוג הגזול והיבש, פסול. שלאשרה ושלעיר הנדחת, פסול. ושלעקלה פסול. ושלתרומה טמאה – פסול. שלטהורה – לא יטל, ואם נטל, כשר. שלדמי – בית שמי פוסלין, ובית הלל מכשירין. שלמעשר שני בירושלים לא יטל, ואם נטל כשר.

משנה ו

עלת חזוית על רבו, נטלה פטמתו, נקב, נקלה, נסדק, חסר כל שהוא, פסול. עלת חזוית על מעוטו, נטל עקצו, נקב ולא חסר כל שהוא, כשר. אתרוג הכושי פסול. והזיק ככרתן, רבי מאיר מכשיר, ורבי יהודה פוסל.

משנה ז

שעור אתרוג קטן – רבי מאיר אומר: כאגוז, ורבי יהודה אומר: כביצה. ובגדול – כדי שיאחז את שניהם בידו אחת. דברי רבי יהודה. רבי יוסה אומר: אפלו בשתי ידיו.

אמר רבי יהודה:	[ב, ט] אם אין לו אתרוג,
מעשה באנשי כרכין,	לא יטל עמו
שהיו מורישין לולביהן לבניהן ⁴⁰ בשעת	לא רמזו ולא פרישו ⁴⁰ ולא דבר אחר.
הדחק.	היו כמושין, כשרין; ובשין, פסולין.
אמרו לו:	רבי יהודה אומר:
אין שעת הדחק ראיה.	אם היו בשין, כשרין.

40. חבוש.

41. הגר"א הגיה על פי הבבלי לא ע"ב: "לבני בניהן". וברירושלמי פ"ג ה"א הנוסח "בניהן" (ותחת "באנשי כרכין" גרסו שם: "בכרכי היס").

משנה ח

אין אוגדים את הלולב אלא ממינו. דברי רבי יהודה.
 רבי מאיר אומר: אפלו במשיחה.
 אמר רבי מאיר: מעשה באנשי ירושלים, שהיו אוגדים את לולביהן בגימנות
 שלזנהב.

<p>משם ראיה? אף הן היו אוגדין אותו במינו מלמטה! אמר רבי לעזר בי רבי צדוק: כך היו אנשי ירושלים נוהגין: נכנס לבית הכנסת, לולבו בידו;⁴⁴ עמד לתרגם ולעבר לפני התבה, לולבו בידו; עמד לקרות בתורה ולשא את פפיו, מניחו בארץ; יצא מבית הכנסת, לולבו בידו; נכנס לבקר את החולים ולנחם אבלים, לולבו בידו; נכנס לבית המדרש, נותנו לבנו או לשלוחו,⁴⁵ ומחזירו לתוך ביתו.</p>	<p>[ב, י] לולב – בין אגוד, בין שאינו אגוד, כשר. רבי יהודה אומר: אגוד כשר, ושאינו אגוד פסול. לא יאגדנו ביום טוב, אבל נוטל הימנו שרביט ואוגדו. אין אוגדין את הלולב אלא במינו. דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: אפלו במשיחה. אמר רבי מאיר: מעשה באנשי⁴² ירושלים, שהיו אוגדין את לולביהן בגימנות⁴³ שלזנהב. אמר לו:</p>
--	---

42. הגר"א הגיה כפי הבבלי לז ע"א: "ביקירי".

43. טבעות, שרשראות.

44. הגר"א הגיה כפי הבבלי מא ע"ב: "אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת לולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא את כפיו – מניחו על גבי קרקע וכו'".

45. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "משגר לולבון] ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו", וללא הסיום "ומחזירו וכו'".

משנה ט [בכת"י קויפמן היא המשך המשנה הקודמת]

ואיכן היו מְנַעֲנְעִים?

ב"הודו לה" תחלה וסוף, אף ב"אנא ה' הושיעה נא". כדברי בית הלל.

בית שמי אומרים: אף ב"אנא ה' הצליחה נא".

אמר רבי עקיבה: צופה הייתי ברבן גמליאל ובדברי יהושע,

שכל העם היו מטרפים את לולביהם,

והן לא נענעו אלא ב"אנא ה' הושיעה נא" בלבד.

מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב, כשיכנס לביתו, יטל על שלחנו.

ואם לא נטל בשחרית, יטל בין הערבים, שכל היום כשר ללולב.

משנה י

מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרים אותו,

והוא עונה אחריהם מה שהן אומרים. ותהא לו מארה.

אם היה גדול מקרא אותו, והוא עונה אחריו "הללויה".

משנה יא

מקום שנהגו לכפל, יכפל; לפשט, יפשט; לברך אחריו, יברך.

הכל כמנהג המדינה.

הלוקח לולב מחברו בשביעית, נותן לו אתרוג מתנה, שאינו רשאי לקחו בשביעית.

משנה יב

בראשונה היה לולב נטל במקדש שבִּעָה, ובמדינה יום אחד.
משִׁחָרַב בית המִּקְדָּשׁ הִתְקִין רַבֵּן יוֹחָנָן בֶּן זִכִּי,
שִׂיָּהָ לולב נטל במדינה שבִּעָה, זָכַר לִמְקֻדָּשׁ, וְשִׂיָּהָ יום הַנֶּהֱפֵךְ בְּלוֹ אֶסוּר.

משנה יג

יום טוב הראשון שֶׁלְחַג שְׁחַל לְהִיּוֹת בַּשַּׁבָּת,
כָּל הָעָם מוֹלִיכִים אֶת לולבֵיהֶם לְבֵית הַכְּנֶסֶת.
כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכִּיר אֶת שְׁלוֹ וְנוֹטֵל, מִפְּנֵי שְׂאֲמָרוֹ:
אֵין אָדָם יוֹצֵא יָדֵי חוּבְתוֹ בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁלְחַג בְּלוֹלְבוֹ שֶׁלְחִבְרוֹ,
וְשֶׁאֵר כָּל יְמוֹת הַחֵג, יוֹצֵא אָדָם יָדֵי חוּבְתוֹ בְּלוֹלְבוֹ שֶׁלְחִבְרוֹ.

<p>לְקַח רַבֵּן גְּמַלְיָאֵל לולב בְּדִינָר זָהָב. כִּיּוֹן שִׂיָּצֵא בּוֹ יָדֵי חוּבְתוֹ, נִתְּנוּ לְחִבְרוֹ וְחִבְרוֹ לְחִבְרוֹ, עַד שִׂיָּצֵאוּ כָּלָן, וְאַחַר כֵּן הִתְזַוְוְהוּ לּוֹ.</p>	<p>[ב, יא:] יום טוב הראשון שֶׁלְחַג, אֵין אָדָם יוֹצֵא יָדֵי חוּבְתוֹ בְּלוֹלְבוֹ שֶׁלְחִבְרוֹ, אֶלָּא אִם כֵּן נִוְתְּנוּ לוֹ בְּמִתְּנָה גְּמוּרָה. מְעֻשָׂה בְּרַבֵּן גְּמַלְיָאֵל וְזֻקְנִים,⁴⁶ שֶׁהָיוּ בְּאֵין בִּסְפִינָה וְלֹא הָיָה עִמָּהֶן לולב.</p>
---	--

46. הגר"א גרס מעשה זה כפי המופיע בבבלי מא ע"ב: "ומעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, שהיו באין בספינה, ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד, שלקחו כאלף זוז. נטלו רבן גמליאל ויצא בו, ונתנו לרבי יהושע במתנה. נטלו רבי יהושע ויצא בו, ונתנו לרבי אלעזר בן עזריה במתנה. נטלו רבי אלעזר בן עזריה ויצא בו, ונתנו במתנה לרבי עקיבא. נטלו רבי עקיבא ויצא בו, והחזירו לרבן גמליאל".

משנה יד

רבי יוסה אומר:

ביום טוב הראשון שלחג שחל להיות בשבת,
שכח והוציא את הלולב ברשות הרבים, פטור, מפני שהוציאו ברשות.

משנה יו [בכת"י קויפמן היא המשך המשנה הקודמת]

מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת.

רבי יהודה אומר: בשבת מחזירים, ביום טוב מוסיפים, ובמועד מחליפים.
וקל קטן שיש בו דעת לנענע חייב בלולב.

בין שיצא בו ידי חובתו,
אסור לטלטלו.

[ב, יאג] רבי יוסה אומר:
יום טוב הראשון שלחג שחל להיות בשבת,

פרק ד

משנה א

לולב וערבה ששה ושבעה;
ההלל והשמחה שמונה;
סֵפֶה וְנִסּוּךְ הַמִּים שְׁבַעֵה;
וְהַחֲלִיל חֲמִשָּׁה וְשֵׁשָׁה.

משנה ב [בכת"י קויפמן היא המשך המשנה הקודמת]

לולב שבעה, כיצד?

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, לולב שבעה; ושאר כל הימים, ששה.

משנה ג

ערבה שבעה, כיצד?

יום השביעי של ערבה שחל להיות בשבת, ערבה שבעה; ושאר כל הימים, ששה.

משנה ד

מצות הלולב כיצד?

כל העם מוליכים את לולביהם להר הבית,
והחזנים מקבלים מידם, וסוֹדְרִים אותם על גג האסֶטוּה,
והחזנים מניחים את שלהן בלשכה.
ומלמדים אותם לומר: "כל מי שהגיע לולבי לידו, הרי הוא לו מתנה".
ולמחרת משכימים ובאים, והחזנים מזרקים לפניהם,
והן מחטפים ומכים איש את חברו.
וכשראו בית דין שהם באים לידי סכנה, התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו.

משנה ה

מצות ערבה כיצד?

מקום היה למטה מירושלים נקרא מוצא,
 יורדים לשם ומלקטים משם מרביות של ערבה.
 ובאים וזוקפים אותם לצדדי המזבח, וראשיהם כפופים על גבי המזבח.
 תקעו והריעו ותקעו.
 בכל יום מקיפים את המזבח פעם אחת, ואומרים:
 "אנא ה' הושיעה נא, אנא והושיעה נא!"
 רבי יהודה אומר: "אני והוא והושיעה נא, אני והוא והושיעה נא!"
 אותו היום מקיפים את המזבח שבע פעמים.

[סיום זה של המשנה אינו מופיע בכת"י קויפמן]

בשעת פטירתו, מה הן אומרים? "יפי לך, מזבח! יפי לך, מזבח!"
 רבי אליעזר אומר: "לילה ולך מזבח! לילה ולך מזבח!"

משנה ו

כמעשהו בחול, כן מעשהו בשבת, אלא שהיו מלקטים אותם מערב שבת, ומניחין אותם בגיגיות שלזֶהב, כדי שלא יכמשו.
 רבי יוחנן בן ברוקה אומר:
 חריות שלדקל היו מלקטים וחובטים על גבי המזבח,
 אותו היום היה נקרא יום חבוט חריות.

משנה ז [בכתי" קויפמן היא המשך המשנה הקודמת]

מיד התינוקות שומטים את לולביהם, ואוכלים את אתרוגיהם.

<p>ערבה הלכה למשה מסיני. אבא שאול אומר: מן התורה, שנאמר (ויקרא כג, מ): "וערבי נחל" – ערבה ללולב, וערבה למזבח. רבי ליעזר בן יעקב אומר: כך היו אומרים: "ליה ולך המזבח! ליה ולך המזבח!".</p>	<p>ג, א] לולב דוחה את השבת בתחלתו, וערבה בסופו. מעשה וכבשו עליה ביתסין אבנים גדולות מערב שבת. הכירו בהן עמי הארץ, ובאו וגררום והוציאו מתחת אבנים בשבת, לפי שאין ביתסין מודין שחבוט ערבה דוחה את השבת.</p>
--	--

משנה ח

ההלל והשמחה שמונה, כיצד?

מלמד שאדם חייב בכבוד יום טוב האחרון של חג, כשאר כל ימות החג.

ספה שבעה, כיצד?

גמר מלאכל, לא יתיר את ספתו;

אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה, בשביל כבוד יום טוב האחרון.

ג, ב] שמונה עשר יום בשנה ולילה אחד⁴⁷

קורין בהן את ההלל.

ואלו הן:

שמונת ימי החג,

ושמונת ימי חנכה,

ויום טוב הראשון של פסח ולילו,

ויום טוב של עצרת.⁴⁸

47. הגר"א הגיה על פי המופיע בבבלי תענית כח ע"ב וערכין י ע"א: "רבי יוחנן אומר משום רבי שמעון בן יהורזק: שמונה עשר ימים בשנה יחיד גומר בהן את ההלל" (ובגרסה זו לא מופיע "ולילה אחד", ואולם ראו בבבלי פסחים צה ע"ב).

48. הגר"א הוסיף על פי המופיע בבבלי תענית וערכין שם: "ובגולה עשרים ואחד יום: תשעה ימי החג, ושמונה ימי החנוכה, ושני ימים של פסח, ושני ימים של עצרת"

משנה ט

נסוך המים שבָּעָה, כִּיצַד?

צְלוּחִית שְׁלוֹזָהּב מַחְזֶקֶת שְׁלֹשֶׁת לָגִים הִיא מְמַלֵּא מִן הַשִּׁילוּחַ.

הִגִּיעוּ לְשַׁעַר הַמַּיִם, תִּקְעוּ וְהִרִיעוּ וְתִקְעוּ.

עָלָה בַכָּבֶשׂ וּפְנָה לְשִׂמְאָלוֹ, וּשְׁנֵי סְפָלִים שְׁלֶכְסָף הֵיוּ שָׁם.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁלֶסֶד הֵיוּ, אֲלֵא שֶׁהֵיוּ מְשַׁחְרִים מִפְּנֵי הַיָּין.

וּמְגַקְבִּין כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִים דְּקִיָּים; אֶחָד מְעַבֶּה וְאֶחָד מְדַקֵּה, כְּדֵי שֶׁיְהִיוּ שְׁנֵיהֶם כְּלִים

בְּבַת אַחַת.

מְעַרְבֵי שְׁלָמִים, מְזַרְחֵי שְׁלִיין. עִירָה שְׁלָמִים בְּתוֹךְ שְׁלִיין, או שְׁלִיין בְּתוֹךְ שְׁלָמִים,

יֵצֵא.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵלֵג הִיא מְנַסֵּךְ כָּל שְׂמוּנָה.

וְלִמְנוֹסֵךְ אוֹמְרִין לוֹ: "הִגְבֵּה אֶת יָדְךָ!",

שְׁפַעֵם אַחַת נֶסֶךְ עַל רִגְלָיו, וְרִגְמוּהוּ כָּל הָעָם בְּאַתְרוּגְיָהּ.

[ג, ג] לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'שַׁעַר הַמַּיִם'?

שָׁבוּ מִכְּנִיסֵין צְלוּחִית שְׁלָמִים שְׁלֹנְסוֹךְ בְּחַג.

[ג, ה] דָּבָר אַחֵר, "מַיִם בְּרַכִּים",

שְׁמוֹתֵבְרִיךְ וְהוֹלְכִין.

[ג, ד] רַבִּי לִיעֲזָר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר:

בּו מַיִם מְפַכִּין.

מְלַמֵּד שְׂמֹפֶכְסִין וְיוֹצֵאִין כְּמִי הַפֶּךְ הַזֶּה,

וְעִתִּידִין לְהִיּוֹת יוֹצֵאִין מִתַּחַת מִפְתַּח הַבַּיִת.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל מז, ג-ה):

"בְּצֵאת הָאִישׁ קְדִים וְקוּ בְּיָדוֹ,

וְיִמַּד אֶלֶף בְּאַמָּה, וְיַעֲבֹרְנִי בְּמַיִם מִי אֶפְסִים",

מְלַמֵּד שְׂאָדָם עוֹבֵר בְּמַיִם עַד קֶרֶסְלָיו.

"וְיִמַּד אֶלֶף, וְיַעֲבֹרְנִי בְּמַיִם מַיִם בְּרַכִּים",

מְלַמֵּד שְׂאָדָם עוֹבֵר בְּמַיִם עַד בְּרַכָּיו.⁴⁹

[ג, ו] "וְיִמַּד אֶלֶף, וְיַעֲבֹרְנִי מִי מִתְּנִים",

מְלַמֵּד שְׂאָדָם עוֹבֵר בְּמַיִם עַד מִתְּנִים.

"וְיִמַּד אֶלֶף, נַחַל אֲשֶׁר לֹא אוֹכַל לַעֲבֹר",

יְכוּל לֹא יַעֲבֹרְנוּ בְּרִגְלָהּ, אֲבָל יַעֲבֹרְנוּ בְּסַחוּי?

תִּלְמַד לֹמֵר "כִּי גָאוּ הַמַּיִם מִי שָׁחוּ".

יְכוּל לֹא יַעֲבֹר בְּסַחוּי, אֲבָל יַעֲבֹרְנוּ בְּסַפִּינָה

קִטְנָה?

תִּלְמַד לֹמֵר "כִּי גָאוּ הַמַּיִם מִי שָׁחוּ",

מִלְהִשְׁט.

49. הגר"א הגיה כפי המופיע בבבלי יומא עז ע"ב: "מכאן שמותר לעבור עד ברכים". ולהלן: "מכאן שמותר לעבור עד מתנים. מכאן ואילך י'מד אלף נחל אשר לא אוכל לעבר". וכוונת הדברים להתיר או לאיסור לעשות כן מפני הסכנה.

[ג, ז] יכול לא יעברנו בספינה קטנה,
אבל יעברנו בספינה גדולה?
תלמוד לומר (ישעיה לג, כא):
"בל תלך בו אני שיט".
יכול לא יעברנו בספינה גדולה,
אבל יעברנו בבורגני⁵⁰ גדולה?
תלמוד לומר "וצי אדיר לא יעברנו."

[ג, ח] ואומר (זכריה יד, ח):
"ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם".

[ג, ט] יכול יתערבו במי מעינות אחרות?
תלמוד לומר (שם יג, א):
"ביום ההוא יהיה מקור נפתח
לבית דוד ולישבי ירושלם,
לחטאת ולנדה".
מקור אחד הוא לחטאת ולנדה.
לאן הולכין?
לים הגדול, לימה⁵¹ שלטבריה,
ולימה שלסדום, כדי לרפות את מימן,
שנאמר (יחזקאל מז, ח):
"ויאמר אלי:

המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה,
וירדו על הערבה,
ובאו הימה אל הימה המוצאים,
ונרפאו המים".
"המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה",
זה ימה שלסדום;
"וירדו על הערבה", זה ימה שלטבריה;
"ובאו הימה אל הימה המוצאים,
ונרפאו המים".

ואומר (שם פסוק ט):
"והיה כל נפש חיה אשר ישרץ
אל כל אשר יבוא שם נחלים ונהיה,
והיה הנהגה רבה מאד,
כי באו שמה המים האלה ונרפאו,
וחי כל אשר יבוא שמה הנחל".

[ג, י] ואומר (שם פסוקים י-יא):
"והיה עמדו עליו דגים מעין גדי ועד עין
עגלים,
משטוח לחרמים יהיו,
למינה תהיה דגתם פגת הים הגדול, רבה
מאד.

בצאתו וגבאיו ולא ירפאו למלח נתנו".
ואומר (שם פסוק יב):
"ועל הנחל יעלה על שפתו
מנה ומנה כל עץ מאכל,
לא יכול עלהו ולא יתם פרו, לחדשו בכר,
כי מימיו מן המקדש המה יוצאים,
והיה פרו למאכל, ועלהו לתרופה".
תלמוד שכל מימי בראשית
עתידין להיות יוצאין כמפי הפך הנה.

[ג, יא] וכך היתה הבאר
שהיתה עם ישראל במדבר:
דומה לסלע מלא כברה,⁵²
מפכפכת ועולה כמפי הפך הנה.
עולה עמהן להרים, ויורדת עמהן לגאות.
מקום שישראל שורין, היא שורה כנגדן,
מקום גבוה כנגד פתחו שלאהל מועד.
נשיאי ישראל באין וסובבין אותה

50. ספינה הנקראת liburna.

51. הגר"א הגיה: "ולימה", וכן הנוסח בילקוט שמעוני יחזקאל רמז שפג.

52. הגר"א הגיה: "מלא נקבים ככברה".

במקלותיהן,

ואומר עליה את השירה:

"עלי באר, ענו לה!

עלי באר, ענו לה!" (במדבר כא, יז),

והן מבעבעין ועולין כעמוד למעלה,

וכל אחד ואחד מושך במקלו,

איש לשבטו ואיש למשפחתו,

שנאמר (שם פסוק יח):

"באר חפרוה שרים, כרוה גדיבי העם,

במחקק במשענתם, וממדבר מתנה".

ג, יב' "וממתנה נחליאל, ומנחליאל במות.

ומבמות הגיא אשר בשדה מואב,

ראש הפסגה" (שם פסוקים יט-כ) –

היא סוכבת כל מחנה ישראל,

ומשקה את כל הישימון, שנאמר:

"ונשקפה על פני הישימון".

והיא נעשית נחלים גדולים,

שנאמר (תהלים עח, כ):

"הן הכה צור ויזובו מים, ונחלים ישטפו".

הן יושבין באסקפאות⁶³ ובאין זה אצל זה,

שנאמר (תהלים קה, מא):

"פתח צור ויזובו מים, הלכו בציות נהר".

ג, יג' והעולה דרך זמין עולה דרך זמין,

והעולה דרך שמאל עולה דרך שמאל.

כן מים שמתמצין הימנה,

היא נעשית נחל גדול והולכין לים הגדול,

ומביאין משם כל חמדת העולם,

שנאמר (דברים ב, ז):

"זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך,

לא חסרת דבר".

ויבן מגדל בתוכו", זה היכל;
 "קב חצב בו", זה מזבח;
 "וגם קב חצב", זה השית.
 רבי ליעזר בי רבי צדוק אומר:
 לול קטן היה בין האולם ולמזבח⁵⁹
 למערביו שלכבש.
 אחת לשבעים שנה, פרחי כהנה יורדין לשם,
 ומלקטין משם יין קרוש כעגולי דבלה.
 מעלין ושרפין אותו בקדשה,
 שנאמר (כמדבר כח, ז):
 "בקדש הסף נסך",
 כשם שנסוכו בקדשה, כך שרפתו בקדשה.

ג, [ז] שני ספלים שלכסף
 היו בראשו שלמזבח,
 אחד שלמים ואחד שלזין.
 מערבי שלמים,⁵⁴
 היה דרך הרגילה למזרחי שלזין.
 עירה שלמים בתוך שלזין,
 או שלזין בתוך שלמים, יצא.
 רבי יהודה אומר:
 שלסיד היו,
 אלא שהיו משחירין מפני הזין,
 ומנקבין כמין שני חטמין דקין,
 שבהן יורדין לסילון,⁵⁵
 שבנאו מי שבנה את ההיכל.

ג, [ז] מימתי מנסכין אותן?
 עם אברי תמיד.
 שכבר היה מעשה בבייתסי⁶⁰ אחד
 שנסף על רגליו,
 ורגמוהו כל העם באתרוגיהן,
 ונפגמה קרנו שלמזבח,
 ובטלה עבודה בו ביום,
 עד שהביאו גוש אחד שלמלח ונתנו עליו,
 כדי שלא יראה מזבח פגום.⁶¹
 שקל מזבח שאין לו
 לא קרן ולא כבש ולא יסוד,⁶²
 פסול.

ג, [טו] הן יורדין לשית ומנקין אותו,
 ונבלעין בתוכו,
 שנאמר (כמדבר כח, ז):
 "בקדש הסף",⁵⁶
 שעשה לו המקום⁵⁷ שיבלע בקדשה.
 רבי יוסה אומר:
 שית היה נקוב לתהום,⁵⁸
 שנאמר (ישעיה ה, א-ב):
 "אשיכה נא לידידי שירת דודי לכרמו,
 כרם היה לידידי בקרן בן שמן.
 ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק,

54. הגר"א הגיה: "מזרחי של יין, מערבי של מים. ודרך הרגילה של יין למזרחו. עירה של מים וכו'".
 55. הגר"א לא גרס מכאן עד "ומנקים אותו", אלא "שבהן יורדין לשיתין ונבלעין בתוכו וכו'".
 56. הגר"א הוסיף: "נסך".
 57. הגר"א הגיה: "מקום".
 58. הגר"א הגיה על פי הבבלי מט ע"א (וכן נג ע"א) והילקוט שמעוני ישעיהו רמז תא: "שיתין מחוללין ויורדין עד התהום, ונבראו מששת ימי בראשית ועליהן כרה דוד ששה עשר אלף אמה, שנאמר וכו'". וראו רש"י על הבבלי שם.
 59. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "בין כבש ולמזבח".
 60. הגר"א הגיה כפי הבבלי מח ע"ב: "בצדוקי".
 61. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "לא מפני שהוכשר לעבודה, אלא מפני שלא יראה מזבח פגום".
 62. בהגהות הגר"א: "לא כבש ולא יסוד ולא ריבוע". ובבבלי מט ע"א: "שכל מזבח שאין לו לא כבש ולא קרן ולא יסוד ולא ריבוע".

אֵלֶּא שְׂרָבִי יְהוּדָה אוֹמֵר:
בְּלֵג הִיָּה מְנֻסָּךְ כָּל שְׂמוּנָה.
וְחֻכְמִים אוֹמְרִים:
שְׁלִשָּׁת לְגִין.
נִמְצְאָת אוֹמֵר:
הַמְרָבָה בְּמִים מְמַעֵט בְּמִים.
וְהַמְרָבָה בְּמִים מְמַעֵט בְּמִים.

רַבִּי יוֹסֵה בֵּי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
אֶף הַסּוּבָב.
נִסוּךְ הַמִּים, כָּל שִׁבְעָה.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
כָּל שְׂמוּנָה.

משנה י

כמעשהו בחול, כן מעשהו בשבת.

אבל שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקדשת מן השילוח.

היה מניחה בלשכה. נשפכה או נתגלתה, היה ממלה מן הכיור.

שהמים והיין המגלים פסולים מעל גבי המזבח.

[ג, יז] מי החג,

חיבין עליהן משום פגול נותר וטמא.⁶³

לפיקד, אם לנו⁶⁴ או שנטמאו,

יצאו לבית השרפה

אבל חבית וצלוחית עצמן,

מועלין בהן, מפני שהן גופן הקדש.

הבא בכורים חטים בעצרת,

שהוא פרק אילן.

כדי שיתברכו עליך פרות אילן!

הבא נסוך המים בחג,

כדי שיתברכו עליך מי גשמים!

ואומר (זכריה יד, יז-יח):

"והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ

אל ירושלם להשתחות למלך ה' צבאות,

ולא עליהם יהיה הגשם.

ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא

עליהם".

[ג, יח] אומר רבי עקיבה:⁶⁵

אמרה תורה,

הבא עמר שעורין בפסח,

שהוא פרק שעורין,

כדי שתתברך עליך תבואה!

63. הגר"א הגיה: "לן יוצא וטמא".

64. הגר"א הוסיף: "או שיצאר".

65. בהגהות הגר"א מופיע: "רבי מאיר אומר משום רבי עקיבא וכו'", וגורס בהמשך ההלכה כפי הנוסח שבבבלי ראש

השנה טז ע"א. ושם הגרסה "אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא", וכן הגיה הגר"א בתוספתא המקבילה (ראש השנה פ"א

ה"ב).

פרק ה

משנה א

החליל חמשה וששה;

זה חליל שלבית השואבה, שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. אמרו: מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו.

משנה ב

מוציאי יום טוב הראשון שלחג היו יורדים לעזרת הנשים, ומתקנים שם תקון גדול. ומנורות שלזהב היו שם, וספלים שלזהב בראשיהם, וארבעה סלמות על כל מנורה ומנורה, וארבעה ילדים מפרחי כהנה, ובידיהם כדי יין וכדי שמן שלמאה ועשרים לג, והן מטילין לתוך כל ספל וספל.

עשו שלש גזוזטראות בעזרה,
כנגד שלש שלש רוחות,
ששם נשים יושבות
ורואות בשמחת בית השואבה,
ולא היו מערבין.

[ד, א] בראשונה,⁶⁶
כשהיו רואין שמחת בית השואבה,
היו אנשים רואין מבפנים,
ונשים רואות מבחוץ.
וכשראו בית דין
שהן באין לידי קלות ראש,

משנה ג

מבלאי מכנסי הכהנים ומהמיניהם היו מפקיעים, ובהם היו מדליקים. לא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מאור בית השואבה.

66. הגר"א גרס הלכה זו על פי הבבלי נא ע"ב: "בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש. התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים, ועשו גזוזטראות בעזרה כנגד שלוש רוחות. ועדיין היו באין לידי קלות ראש, התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה".

משנה ד

החסידים ואנשי המעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות,
ואומרין לפניהם דברי תשבחות.
הלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתים, ובכל כלי שיר בלא מספר,
על חמש עשרה מעלות היו רדות מעזרת ישראל לעזרת הנשים,
כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתלים, שעליהן הלויים עומדין בשיר.
עמדו שני כהנים בשער העליון, היורד מעזרת ישראל לעזרת הנשים,
ושתי חצוצרות בידם.
קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו.
הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו.
הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו.
היו תוקעים והולכים, עד שמגיעים לשער היוצא למזרח.
הגיעו לשער היוצא למזרח, והפכו פניהן למערב, ואמרו:
"אבותינו שהיו במקום הזה,
'אחריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה, והמה משתחווים קדמה לשמש' (יחזקאל ח, טו);
אנו ליה וליה עינינו!"
רבי יהודה אומר: היו שונין אותו לומר – "אנו ליה, וליה עינינו!"

"אשרי ילדוטי שלא בישא את זקנותי!"
אלו אנשי מעשה.⁶⁷
ויש מהן שהיו אומרין:
"אשריך זקנותי, שתכפרי על ילדוטי!"⁶⁸
אלו בעלי תשובה.

[ד, ג] הלל הזקן אומר:⁶⁹

[ד, ב] חסידים ואנשי מעשה
היו מרקדין לפניהן באבוקות,
ואומרין לפניהם דברי תשבחות.
מה היו אומרין?
"אשרי מי שלא חטא!
וכל מי שחטא, מחל!"
ויש מהן אומרין:

67. הגר"א הגיה כפי הבבלי נג ע"א: "חסידים ואנשי מעשה".

68. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו". ואת המשפט המופיע לעיל "אשרי מי שלא חטא וכו'", שהיו אומרים אלו ואלו, גרס להלן כפי המופיע בתלמוד שם.

69. הגר"א הגיה כפי הבבלי שם: "אמר ע"ל על הלל הזקן כשהיה שמה בשמחת בית השואבה אמר כן: אם אני כאן - הכל כאן, ואם אין אני כאן - מי כאן?" הוא היה אומר: למקום שאני וכו'.

משם לתמיד שלבין הערבים,
משם לשמחת בית השואבה.

[ד, ו] אָמַר רַבִּי יְהוּדָה:

כָּל שְׂלֵא רָאָה בְּדַפְלֶסְטוֹן!⁷¹

שְׂלֵא לְכַסְנֵדְרִיהָ שְׁלִמְצְרִים,

לֹא רָאָה כְבוֹד לְיִשְׂרָאֵל מִיָּמָיו.

כְּמִין בְּסִילְקֵי גְדוּלָה הָיְתָה,

סָטוּ לַפְּנִים מִסָּטוּ.

פְּעָמִים הָיוּ שָׁם כְּפָלִים כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם,

וְשִׁבְעִים וָאַחַת קַתְדֵרָאוֹת שְׁלֹזָהב הָיוּ שָׁם,

כְּנֶגֶד שִׁבְעִים וָאַחַד זָקָן,

כָּל אַחַת וָאַחַת מַעֲשָׂרִים וָחֲמֵשׁ רְבוּא,⁷²

וּבְמָה שְׁלַעֲץ בְּאַמְצַע,

וְחֹזֵן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ וְהַסוֹדְרִין בְּיָדוֹ.

נָטַל לְקֵרוֹת וְהֵלָה מְנִיף בְּסוֹדְרִין,

וְהָן עוֹנִין "אָמֵן" עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה,

וְהֵלָה מְנִיף בְּסוֹדְרִין וְהָן עוֹנִין "אָמֵן".

וְלֹא הָיוּ יוֹשְׁבֵינָם מְעַרְבְּבִין,

אֶלָּא זְהָבִים בְּפָנֵי עֲצָמָן,

כְּסָפִים בְּפָנֵי עֲצָמָן,

וְגִרְדֵּיִם⁷³ בְּפָנֵי עֲצָמָן,

טְרָסִיִּים⁷⁴ בְּפָנֵי עֲצָמָן,

וְנִפְחִין בְּפָנֵי עֲצָמָן.

וְכָל כֵּךְ לְמָה?⁷⁵

"למקום שלבי אוהב,
לשם רגלי מוליכות אותי.

אם אתה תבא לביתי,

אני אבא לביתך.

אם אתה לא תבא לביתי,

אני לא אבא לביתך".

שְׁנַאמַר (שמות כ, כ):

"בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכֵּר אֶת שְׁמִי,

אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתִּיךָ".

[ד, ט] מַעֲשֵׂה בְּרַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,

שֶׁהָיָה מְרַקֵּד בְּשִׁמְנֵה אַבּוּקוֹת שְׁלֵאוֹר,

וְלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֵן נוֹגֵעַ בְּאַרְצָךְ.

וּכְשֶׁהוּא מוֹשֵׁתְחוֹה,

מְנִיחַ אֲצַבְעוֹ בְּאַרְצָךְ עַל גְּבֵי הָרִצְפָּה,

שׁוֹחֵה וְנוֹשֵׁק וְזוֹקֵף מִיָּד.

[ד, ה] אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה:

כָּל יָמֵי שְׁמֵחַת בֵּית הַשּׁוֹאֲבָה,

לֹא הָיִינוּ רוֹאִין שְׁנָה:

מִשְׁכִּימִין אֲנוּ לְתַמִּיד שְׁלִשְׁחַר,

מִשָּׁם לְבֵית הַכְּנֶסֶת,

מִשָּׁם לְמוֹסָפִין,

מִשָּׁם לְאַכִּילָה וְשִׁתְיָה,⁷⁰

וּמִשָּׁם לְבֵית הַמְדוּרָשׁ.

70. הגר"א הגיה גם הלכות אלה כפי המופיע בבבלי שם. ומלבד דקדוקים בגרסה, נמצא שם תוספת ושינוי בסדר הדברים,

שלאחר ההליכה לבית הכנסת ("לתפילה") מופיע: "משם לקרבן מוסף, משם לתפלת המוספין, משם לבית המדרש,

משם לאכילה ושתייה, משם לתפלת המנחה, משם לתמיד של בין הערבים וכו'".

71. Diplótoon – בניין של עמודים כפולים.

72. הגר"א הגיה כפי הבבלי נא ע"ב: "מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב".

73. אורגים.

74. העוסקים בנחושת.

75. הגר"א הגיה משפט זה כפי הבבלי שם: "וכשעני נכנס לשם היה מכיר בעלי אומנתו, ונפנה לשם, ומשם פרנסתו ופרנסת

אנשי ביתו".

וברכו את ה'! (שם פסוק ב).

[ד, ט] וכשנפטרין זה מזה,

מה היו אומרים?

"יברכה ה' מציון,

וראה בטוב וירושלם כל ימי חייה.

וראה בנים לבניה,

שלום על ישראל" (שם קכה, ה-ו).

[ד, י] שתי חצוצרות בינם.

קרא הגבר,

תקעו, הריעו, ותקעו.

כדי שיהא אכסני בא ונטפל לאמנותו

ומשם פרנסה יוצאה.

[ד, ז] ולוים בכנורות ובנבלים ובמצלתים

וכל קלי שיר.

מהן אומרים (תהלים קלד, א):

"שיר המעלות,

הנה ברכו את ה' כל עבדי ה',

העמדים בבית ה' בלילות".

[ד, ח] יש מהן שהיו אומרים:

"שאו ידכם קדש,

משנה ה

אין פוחתים מעשרים ואחת תקיעה במקדש, ולא מוסיפים על ארבעים ושמונה. בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעה:
שלוש לפתיחת השערים, ותשע לתמיד שלשחר, ותשע לתמיד שלבין הערבים. ובמוספים מוסיפים עוד תשע.
ובערב שבת מוסיפים עוד שש:
שלוש להבטיל את העם מן המלאכה, ושלוש להבדיל בין קדש לחל.
ערב שבת שבתוך החג, היו שם ארבעים ושמונה:
שלוש לפתיחת שערים, שלוש לשער העליון, ושלוש לשער התחתון,
שלוש למלוי המים, ושלוש על גבי המזבח,
ותשע לתמיד שלשחר, ותשע לתמיד שלבין הערבים, ותשע למוספים,
ושלוש להבטיל את העם מן המלאכה, ושלוש להבדיל בין קדש לחל.

[ד, יא] כיצד שלש להבטיל את העם מן המלאכה?
חנן הכנסת נוטל חצוצרות,
ועולה לראש הגג גבוה שבעיר.
נטל לקרות,⁷⁶
הסמוכין לעיר בטליו,
הסמוכין לתחום מתפנסין ובאין לתוך התחום,
לא היו נכנסין מיד,
אלא ממתינין עד שיבאו כלם,
ויתפנסו בלון בבת אחת.

[ד, יג] רבי יהודה אומר:
אין פחות משיבע ולא יותר על שש עשרה:
שלוש לפתיחת שערים;
האומר על פתיחתן אינו אומר על נעילתן;
האומר על נעילתן אינו אומר על פתיחתן.
שלוש לפני מזבח;⁷⁶
האומר לפני מזבח
אינו אומר למעלה העשירי;
האומר למעלה העשירי
אינו אומר לפני מזבח.

76. הגר"א הגיה משפ"ז ח כפי המופיע בבבלי נד ע"א: "שלוש למעלה עשירית [בבבלי נוסף: "רבי אליעזר בן יעקב אומר: שלש על גבי המזבח"]. האומר למעלה עשירית אינו אומר על גבי המזבח, האומר על גבי המזבח אינו אומר למעלה עשירית".

77. הגר"א הגיה כפי הבבלי שבת לה ע"ב: "התחיל לתקוע תקיעה ראשונה" (ובבבלי שם גרסו בהמשך לכך: "נמנעו העומדים בשדה מלעדור ומלחרוש ומלעשות כל מלאכה שבשדות, ואין הקרובין רשאים ליכנס עד שיבואו רחוקין ויכנסו כולם כאחד").

מימתי הוא נכנס?⁷⁸
 משמלא לו חבית שלמים ויצלה לו דגה,
 וידליק לו את הנר.
 רבי יוסה אומר:
 רצה להדליק אחר שש, מדליק,
 אמרו לו:
 נתת דבריך לשיעורין!
 אלא מקום היה בראש הגג,
 ששם חזן הכנסת מניח חצוצרות.
 [ד, יב] כיצד שלש להבדיל בין קדש לחל?
 חזן הכנסת נוטל חצוצרות,
 ועולה לגג גבוה שבועיר.
 נוטל לקרות,
 מעבירין תבשיל מגבי פינה,
 וטומנין לו מחם, ומדליקין לו את הנר.
 גמר מלקרות,
 אפלו מחם בידו, אין טומנו,
 אלא מניחו בארץ.⁷⁹
 אפלו נר בידו, אין נוטנו על גבי מגורה,
 אלא מניחו על גבי הארץ.
 חזן הכנסת מניח חצוצרות בראש הגג,
 ויורד ובא לו.
 [ד, יד] החליל דוחה את השבת בתחלתו.
 דברי רבי יוסה בי יהודה.
 וחכמים אומרים:
 אינו דוחה אפלו את יום טוב.

78. הגר"א הגיה כפי המופיע בבבלי שם: "ועדיין חנויות פתוחות ותריסין מונחין. התחיל לתקוע תקיעה שניה – נסתלקו התריסין וננעלו החנויות, ועדיין חמין על גבי כירה וקדירות מונחות על גבי כירה. התחיל לתקוע תקיעה שלישית – סילק המסלק, והטמין המטמין, והדליק המדליק. ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור".

79. הגר"א גרס בהמשך התוספתא על פי המופיע בבבלי שם: "אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות – מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן בית הכנסת להוליך שופרו לביתו. אמרו לו: אם כן, נתת דבריך לשיעורין! אלא מקום צנוע יש לו לחזן בית הכנסת בראש הגג ששם מניח שופרו, לפי שאין מטלטלין לא את השופרות ולא את החצוצרות".

80. הגר"א הוסיף כפי המופיע בבבלי נד ע"ב: "יום הכפורים שחל להיות ערב שבת – לא היו תוקעין, ובמוצאי שבת – לא היו מברלין".

משנה ו

יום טוב הראשון שלחג היו שם שלשה עשר פרים, ואילים שנים, ושעיר אחד. נשתירו שם ארבעה עשר כבשים לשמונה משמרות. ביום הראשון – ששה כהנים מקריבים שנים שנים, והשאָר אחד אחד. בשני – חמשה מקריבים שנים שנים, והשאָר אחד אחד. בשלישי – ארבעה מקריבים שנים שנים, והשאָר אחד אחד. ברביעי – שלושה מקריבים שנים שנים, והשאָר אחד אחד. בחמישי – שנים מקריבים שנים שנים, והשאָר אחד אחד. בששי – אחד מקריב שנים שנים, והשאָר אחד אחד. בשביעי – כלם שוים. בשמיני – חזרו לפיס כַּרְגְּלִים. אָמְרוּ: מי שְׁהִיָּה מְקַרֵּב פְּרִים הַיּוֹם, לֹא הִיָּה מְקַרֵּב לְמַחֵר, אֲלֵא חוֹזְרִין חֲלָלָהּ.

וּשְׂאֵר כָּל הַמִּשְׁמֵרוֹת חוֹזְרוֹת חֲלִילָהּ. רַבִּי חֲנִינָא בֶן אֲנְטִיגֵנוֹס אוֹמֵר: לֹא הִיָּה פִּיס אֲלֵא לְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁלְּחַג בְּלִבָּד, וּשְׂאֵר כָּל יְמוֹת הַחַג חוֹזְרוֹת חֲלִילָהּ.	[ד, יו] כָּל הַמִּשְׁמֵרוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשֻׁלְּשׁוֹת בְּפָרִים, חוּץ מִשְׁתֵּימֵי הָאֶחָדוֹנוֹת שֶׁשׁוֹנוֹת וְלֹא מְשֻׁלְּשׁוֹת. רַבִּי לֵעֶזֶר בֶּן פֶּרְטָא וְרַבִּי לֵעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמְרִים: לֹא הִיָּה פִּיס לְחֻלְבֵי שְׁעִיר, אֲלֵא מִי מַעֲלָה אֲבָרִים לְכֶבֶשׂ, ⁸¹ הוּא מַעֲלָה אֶת חֻלְבֵי שְׁעִיר. אָבָא יוֹסִי בֶן חֲנַן אוֹמֵר: לֹא הִיָּה פִּיס אֲלֵא לְרֵאשֵׁי מִשְׁמֵרוֹת בְּלִבָּד,
[ז, יז] כִּיצַד מְפִיֶּסִין? נִכְנְסִין לְלִשְׁכַּת הַגְּזִית, ⁸² וּמְקִיפִין וְעוֹמְדִין כְּכּוֹכְלֵיאָס. ⁸³ הַמְּנֵה בָּא וְנוֹטֵל מִצְנַפְתּוֹ שֶׁלְּאֶחָד מֵהֶן, וְיוֹדְעִין שְׂמֻמָּנּוּ פִּיס מִתַּחִיל.	

81. הגר"א הגיה: "אלא מי שמעלה אברי הכבש".

82. הגר"א הוסיף כפי המופיע בבבלי יומא כח ע"א: "וכמין בסילקי גדולה היתה, פייס במזרחא, וזקן יושב במערבה. והכהנים מוקפין ועומדין כמין כוליאיר, והממונה בא וכו'".

83. kokhliáron – סיבוב החילוון.

"ביום השמיני שלח את העם
ויברכו את המלך".

[ד, יח] יכול לא היו טעונין לינה?

תלמוד לומר (דהי"ב ז, ט):

"וביום עשרים ושלושה לחדש השביעי,
שלח את העם לאֶהֱלִיָּהֶם".
הא כיצד?

נפטרו מבעוד יום, השכימו והלכו להם.

לא היו מוציאים שתיים שתיים,
אלא אחת אחת.⁸⁴

היחידים שבהם מוציאים שתיים,
ולא היו מונין להן את היתרה.⁸⁵

[ז, יז] יום טוב האחרון שלחג,

פיס לעצמו, זמן לעצמו, רגל לעצמו,

קרנן לעצמו, שיר לעצמו,

ברכה לעצמה, שנאמר (מל"א ח, טו):

84. הגר"א הוסיף כפי הבבלי יומא כג ע"א: "במה דברים אמורים? בכריא. אבל בחולה, אפילו שתיים מוציאים. והיחידין מוציאים שתיים וכו'".

85. ברפוס נוספה כאן התוספתא הנמצאת לפנינו במסכת כיפורים פ"א הי"א.

משנה ז

בשִׁלְשָׁה פְּרָקִים בְּשָׁנָה, הֵיוּ כָל הַמְשָׁמְרוֹת שְׁוִים בְּאֲמוּרֵי רְגָלִים וּבְחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים.
 וּבַעֲצַרְת אֹמְרִים לוֹ: "הִילָךְ מִצָּה, הִילָךְ חֻמֵּי! הִילָךְ מִצָּה, הִילָךְ חֻמֵּי!"
 מְשָׁמֵר שְׁזָמְנוּ קָבוֹעַ, הוּא מְקַרֵּב תְּמִידִים, נְדָרִים וְנִדְבוֹת וְכָל קְרִבְנוֹת הַצָּבוּר.
 הוּא מְקַרֵּב עַל הַכֹּל.
 בְּזָמַן שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הֵרָאשׁוֹן סְמוּךְ לַשַּׁבָּת, בֵּין מְלַפְּנֶיהָ וּבֵין מְלַחְרֶיהָ,
 הֵיוּ כָל הַמְשָׁמְרוֹת שְׁוִים בְּחִלּוּק לֶחֶם הַפָּנִים.

[ד, יט] הַתְּמִידִין וְהַנְּדָרִים וְהַנְּדָבוֹת,
 וְהַבְּכוּרוֹת וְהַמַּעֲשָׂרוֹת,
 וּמוֹסְפֵי שַׁבָּת,
 חֲטָאוֹת צָבוּר וְעוֹלוֹתֵיהֶן,
 וְעוֹלֹת חוֹבָה שְׁלֵיחִיד,
 עֹבְדוֹתֵן וְאֹכִילֹתֵן בְּמִשְׁמֵר הַקָּבוֹעַ.

[ד, כ] שְׁתֵּי הַלֶּחֶם,
 עֹבְדוֹתֵן וְאֹכִילֹתֵן בְּכָל הַמְשָׁמְרוֹת,
 מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּאוֹת חוֹבַת הַרְגֵל.

[ד, כא] לֶחֶם הַפָּנִים,
 עֹבְדוֹתֵן בְּמִשְׁמֵר הַקָּבוֹעַ,
 וְאֹכִילֹתוֹ בְּכָל הַמְשָׁמְרוֹת.

[ד, כב] כִּיצַד הוּא עוֹשֶׂה?
 נוֹתֵן חֻמֵּי חֶלֶק לְכָל מְשָׁמֵר וּמְשָׁמֵר,
 וְהֵן מְחַלְקִין בֵּינֵיהֶן.

[ד, כג] רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
 זֶה שֶׁהֵיָה מְחַלֵּק לֶחֶם הַפָּנִים
 יוֹצֵא וְעוֹמֵד עַל הַרֹבֵד שֶׁבְּאוֹלָם,
 מְפָרִס וּמְנִיחַ, מְפָרִס וּמְנִיחַ,
 וְכָל אֶחָד וְאֶחָד בָּא וְנוֹטֵל חֶלְקוֹ
 וְלִבְעָלֵי מוּמִין שֶׁבִּקְהֵלָה,
 מוֹצִיאֵין לָהֶם חֶלְקָן לַחוּץ,
 מִפְּנֵי שֶׁאֵין יְכַלִּין לְהַכְנִס בֵּין הָאוֹלָם וְלִמְזוּבָח.

משנה ח

חל יום אחד להפסיק בנותים –

משמר שזמנו קבוע, הוא נוטל עשר חלות, והמתעכב נוטל שתיים.

בשאר כל ימות השנה – הנכנס נוטל שש, והיוצא נוטל שש.

רבי יהודה אומר: הנכנס נוטל שבע, והיוצא נוטל חמש.

הנכנסין חולקים בצפון, ויוצאין בדרום.

בלגה חולקת לעולם בדרום, וטבעתה קבועה, וחלונה סתומה.

[ד, כד] משמר היוצא

מקריב תמיד שלשחר במוספין.⁸⁶

מפני מרים בת בלגה שגשתמדה.

הלכה ונשאת לסטרטיט אחד ממלכי יון

וכשנכנסו גוים להיכל,

באתה וטפחה על גגו שלמזבח, אמרה לו:⁸⁸

"לוקוס, לוקוס!⁸⁹

אתה החרבת ממונן של ישראל,

ולא עמדת להם בעת צרתם!"

ויש אומרים:

מפני עובי משמרות

נכנס ישבאב ושמש תחיתה,

לפיקך בלגה נראית יוצא לעולם,

וישבאב נראית נכנסת לעולם.

כל השכנים הרעים לא קבלו שכר,

חוץ מישבאב,

שהיא שכנה שלבלגה, וקבלה שכר.

[ד, כה] הנכנס

מקריב תמיד שלבין הערבים⁸⁷ ולחם הפנים

מפני מה משמר הנכנס חולק בצפון?

מפני שקרוב לעבודה.

[ד, כו] עשרים וארבע טבעות היו שם,

כנגד עשרים וארבע משמרות כהנה.

[ד, כז] עשרים וארבע חלונות היו שם,

כנגד עשרים וארבע משמרות לוויה.

[ד, כח] בלגה לעולם חולקת בדרום,

וטבעתה קבועה וחלונה סתומה,

סליק מסכת סוכה תוספתא

86. בדפוס הגרסה "ומוספין", וכפי הבבלי נו ע"ב.

87. הגר"א הוסיף כפי המופיע בבבלי שם: "ובזיכין. ארבעה כהנים היו נכנסים, שנים ממשמר זו ושנים ממשמר זו, ונחולקין? לחם הפנים".

88. הגר"א גרס על פי הבבלי שם: "היתה מבעטת על גבי המזבח ואמרה".

89. "זאב, זאב".



מוקדש לעילוי נשמת
יהודה מאיר ברוקנר
ט' אדר א' תשנ"ה - כ"ח מנחם אב תשס"ז